

ТАКТИКА ПОДОЛАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ НЕГАТИВНИХ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Ієвлєва Ю. В.

Науковий керівник: ст. викл. **Лісеная А. М.**

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

У сучасному світі відбуваються процеси демократизації і гуманізації, що сприяють створенню рівних можливостей для реалізації особистості незалежно від соціального походження, стану, національності, віку і статі. Натомість жінки і чоловіки досі мають справу з гендерними стереотипами на роботі, у своїх громадах і навіть вдома. Гендерні стереотипи також нажаль не обійшли навіть Нову українську школу [7]. У цій статті ми запропонуємо тактику та розглянемо можливі шляхи подолання гендерних стереотипів в освітній системі України.

Гендерні стереотипи – це спрощені переконання щодо того, що є нормальним та доречним для людей у певній культурі на основі їх біологічної статі. Гендерні стереотипи спрощують процес мислення людини, але при цьому різко обмежують сприйняття представника іншої статі, заважають правильно розуміти партнера, ефективно взаємодіяти з ним. При вивченні гендерних стереотипів вчені стикаються з тими ж труднощами, що й при аналізі будь-яких інших стереотипних уявлень – складності дослідження їх змістовних і динамічних характеристик, а також проблемою їх істинності. В цілому, гендерні стереотипи мають основні характеристики соціальних стереотипів – вони є високо узгодженими, спрощеними, досить стійкими в часі уявленнями про чоловіків і жінок. Їх зміст в різних культурах і в різні історичні епохи може бути різним, але вони завжди відображають ціннісно-значущі для статей якості. Це призводить до того, що гендерні стереотипи стають свого роду нормативними приписами, що відображають «правильну» маскулінність, яка повинна бути притаманна чоловікам, і «справжню» фемінність жінок [10].

Однією з цілей інновацій в шкільній освіті України повинна виступати ліквідація всіх форм дискримінації, в тому числі і за статевою ознакою. У зв'язку з цим в концепціях сучасної освіти починають зустрічатись такі поняття як «гендер», «фемінність», «маскулінність», «андроґенність», «сексизм». Але

питання щодо подолання гендерних стереотипів у Новій українській школі ще знаходиться на стадії вирішення.

Ідея про те, що жінки слабші і їх потрібно захищати, створює світ, де жінкам не рекомендується приймати захоплюючі виклики. Віра в те, що справжні чоловіки не виявляють емоцій, створює світ, де чоловіки не здатні формувати глибокі особисті стосунки. Це може вкрай шкодити їх психічному здоров'ю в довгостроковій перспективі. Таким чином, гендерні стереотипи можуть стримувати людей від їх справжнього потенціалу [6].

За даними Управління Верховного комісара з прав людини, гендерний стереотип є узагальненим поглядом або уявленням про атрибути або характеристики, якими мають або повинні володіти жінки та чоловіки, або ролі, які виконуються або повинні виконуватися чоловіками та жінками. Отже, гендерний стереотип є шкідливим, коли обмежує можливості жінок та чоловіків розвивати свої особисті якості чи професійні навички та приймати рішення щодо свого життя та планів.

Дослідження гендерного підходу в навчанні і вихованні – це урахування багатоваріантного впливу фактору статі. Соціальний аспект розвитку повинен бути з самого початку орієнтований на стать дитини, на соціально обумовлені уявлення про чоловіка і жінку, які надають найпотужніший вплив на культурний контекст розвитку хлопчика і дівчинки [2].

Гендерний підхід до освіти включає аналіз наступних сторін і процесів в сучасній освіті: фемінізація освіти (значне переважання жінок на низькооплачуваних рівнях системи – дитячих садках і школах і пов'язане з цим процесом падіння престижності педагогічних професій в суспільстві); зміст освіти (аналіз навчальних програм, підручників з точки зору гендерної рівності); стиль викладання і взаємодії з учнями (виявляє гендерні стереотипи і сексизм – явну або неявну демонстрацію переваги однієї статі над іншою).

Нова українська школа – це глибока реформа загальної середньої освіти, яку реалізує Міністерство освіти і науки. Її основна мета – зробити школу комфортною та дружньою для дітей, пристосувати процес навчання до сучасних умов життя [7]. Основні тези реформи: цікаве та емоційно комфортне навчання; практичні навички та компетенції замість абстрактних знань; атмосфера довіри, взаємопідтримки та взаємоповаги у школі; партнерство між учителями, дітьми та батьками, які є рівноправними учасниками освітнього

процесу; спонукальний, а не каральний характер оцінювання; використання сучасних технологій у навчанні; зручне, цікаве навчальне середовище; прозоре фінансування шкіл [9].

Незважаючи на всі вищеперераховані позитивні моменти реформи, гендерні стереотипи все одно наявні в сучасній системі освіти України. Зі стереотипами та дискримінацією за ознакою статі під час навчання досі стикаються більшість українських школярів. Важливо розуміти, що багато стереотипів, нав'язаних суспільством, заважають розвиватися особистості дитини і можуть привести до булінгу в школі і за її межами. Такі ситуації не завжди очевидні навіть вчителям і батькам, тому ми вирішили розглянути кілька прикладів [10]:

– *жіночі та чоловічі професії*. Стереотипи, пов'язані з поділом професій на чоловічі і жіночі проявляються вже в середній школі. Роздільне навчання починається в п'ятому класі, коли хлопчики на уроках праці вчать столярної справи, різанні по металу і роботі на верстаті, а дівчаток вчать готувати, робити аплікації з паперу, в'язати гачком і шити фартух. Який потім вони очевидно надінуть на кухні. Уже тоді дітям не дають право вибору напрямку і за замовчуванням вчать розділяти роботу на жіночу і чоловічу. Така концепція закладає невірне уявлення про працю, звужує коло майбутніх професій та інтересів як для дівчаток, так і для хлопчиків. І якщо хлопчик у майбутньому має ряд можливостей вивчитися в коледжі на кухаря або отримати спеціальність дизайнера одягу, то для дівчинки альтернативних доріг отримати прикладну «чоловічу» професію практично немає.

У фінських та інших західних школах видно зворотна тенденція. Факультативи не діляться на класи для дівчаток або хлопчиків. Школярі разом роблять шпаківні, програмують ігри і препарують жаб. При цьому ніхто не калічиться і не падає театралью в непритомність. Такий досвід можна взяти до уваги і дещо змінити викладання деяких уроків в Новій українській школі.

– *спорт для дівчаток і для хлопчиків*. Такий поділ на жіночий і чоловічий вид спорту в багатьох сучасних школах починається на уроках фізкультури. Коли хлопчики грають в футбол, а дівчатка в іншому кутку спортивного залу крутять обруч. Згодом, у «дорослому світі» прийнято вважати, що пілатес і зумба – жіночі види активності, а футбол, бокс і хокей – чоловічі. Благо, що

олімпійські чемпіонки і чемпіони, деякі світові бренди і просто розумні люди цей стереотип не підтримують.

– *зовнішній вигляд і поведінка*. Такі прості речі як поведінка дитини, його зовнішній вигляд і навіть перевага в кольорах може привести до булінгу в школі. І, щоб діти вижили в жорстокому світі підлітків і вирости «нормальним» дорослим, їм прищеплюють спірні якості. Наприклад, дівчаток вчать «будь спокійною, ти ж дівчинка», хлопчиків «не плач, чоловіки не плачуть». Такі установки призводять до того, що жінці з самого раннього віку нав'язують толерантність, стриманість і мовчазність. А природний вираз емоцій виявляється для чоловіків під забороною.

– чоловік у всіх відносинах сильніше жінки. Психологічно чоловіки є більш вразливими, ніж жінки. Самотність чоловіків більш глобальна, ніж жіноча. На самоті жінку можуть втішити діти, сім'я, необхідність піклуватися про когось. Чоловік же може відчувати себе самотнім несподівано і різко без жодних на те причин. Це екзистенційна самотність, від якої ніщо і ніхто не рятує. Так чи варто за будь-яких обставин розглядати чоловіків як сильних і вольових? Звичайно ні. Але у сучасній школі досі існує тенденція виховання сильних і мужніх хлопців, які не мають права на пряв слабкості.

Приклади гендерних стереотипів є чисельними. Головне, вміти їх вчасно розпізнати і не дозволяти обмежувати свободу школяра. Але якщо все ж таки дитина потрапила під вплив гендерних стереотипів, треба їй пояснити чому всі ці установки зжили себе і будуть тільки заважати їй в майбутньому. Ніхто не може вирішувати, які хобі і професію вибирати хлопчикові чи дівчинці, як їм виглядати і проявляти свої почуття.

Біологічні аспекти формування гендерних стереотипів. У двадцять першому сторіччі вже настав час переглянути невідомо ким і коли встановлені стандарти і критерії. Потрібно намагатися навчати хлопчиків і дівчат однаково. Безумовно, враховувати індивідуальні особливості хлопчиків і дівчат в процесі навчання важливо і потрібно. Є безліч підтверджень цьому в сучасній біології і нейропсихології, істотним з них є наявність, так званої, функціональної асиметрії півкуль головного мозку. У хлопчиків/чоловіків, як правило, переважає права півкуля, що пояснює їх схильність до творчості, конкретно-образного мислення, здатності оперувати абстрактними поняттями. У свою чергу у більшості дівчат/жінок відзначається переважання лівої півкулі, що

зумовлює їх схильність до абстрагування і узагальнення, словесно-логічного мислення, здатність оперувати словами, умовними знаками і символами.

Біологічна даність – переважання правої або лівої півкулі – це лише певний вихідний потенціал.

Його зміна можлива в ході формування різних соціальних контактів, що часто і відбувається, коли випадково, рідше навмисне, дитину виховують не у відповідності з традиційними уявленнями про соціальну роль статі [4].

Згідно з концепцією андрогінії С. Бем, існують чотири типи людей з різною гендерною ідентичністю: з переважанням фемінінних, маскулінінних, андрогінних (збалансованих) і недиференційованих характеристик. Найбільш успішним, на думку С. Бема, є андрогінний тип, що володіє високою адаптивністю, гнучкістю поведінки і толерантністю в міжособистісних стосунках. При цьому фізична стать індивіда і його психічний гендер можуть не збігатися. З огляду на соціальний характер формування гендеру і те, що гендер і стать можуть розходитися, можна говорити про гендерну домінанту індивіда. Під гендерною домінантою розуміється переважання фемінінних або маскулінінних якостей у особистості, що далеко не співпадає з її статтю.

Для хлопчиків і дівчаток з маскуліною домінантою характерно прагнення в навчанні до найкращого результату і змагання, в той час як для дітей з феміною домінантою визначальними є продукт і емоційна атмосфера в процесі роботи.

Якщо розглянути особливості подання візуальної інформації, то для учнів з маскуліною домінантою необхідно робити упор на візуалізацію інформації та розташовувати її стовпчиками. Для учнів з домінантою фемінності важливі конкретні письмові завдання і розрахунки, а візуальна інформація краще засвоюється, якщо її розташувати горизонтально.

Міркування про статеву приналежність учня привели нас до висновку, що вони не мають значимості у навчанні. Необхідно пам'ятати про гендерну домінанту, формування якої відбувається з перших моментів появи дитини на світ в ході соціалізації, при цьому в реаліях сучасної дійсності, роблячи акцент на природо образному розвитку індивідуальності дитини цілком нормальним є не наполягати на суворому дотриманні в навчанні і вихованні існуючим традиційним гендерним стереотипам. Логічно навчати диференційовано згідно гендерної домінанти, але не грубо розділяючи за ознакою статі.

Можна виділити три основні гендерні проблеми сучасної освіти, це:

- 1) фемінізація освіти;
- 2) зміст освіти (відкритий і прихований сексизм);
- 3) взаємодія викладачів з учнями, заснована на гендерних стереотипах (гендерні особливості школярів не враховуються).

Тому одним із суттєвих недоліків організації навчально-виховного процесу в сучасній школі є переважання в практиці навчання традиційних форм і методів викладання без врахування гендерних особливостей школярів.

Особливо важливо, що реалізація гендерного підходу до навчання вимагає зміни акцентів в діяльності вчителя, вимагає оволодіння і використання ним спеціальних методик, що сприяють виявленню гендерних особливостей учнів. Роль вчителів у школах стає важливою, коли йдеться про забезпечення якісної, гендерно-нейтральної освіти, яка сприяє добробуту учнів та повазі до професійних стандартів. Ліна Гальвес, директор магістерської програми з гендерних питань та рівності в Університеті Пабло де Олавіде в Севільї та експерт-дослідниця з питань гендерної рівності, надала кілька порад вчителям, як протистояти нерівності в класі та поза ним [5]:

1. Брати до уваги сексизм. Піддавати сумніву певні стереотипи, які вже сприймаються як нормальні, але які насправді є соціальними конструкціями.
2. Зайнятися питанням рівності без комплексів. Ігнорувати критику чи тиск третіх сторін у вирішенні питань рівності.
3. Об'єднати зусилля для рівної освіти. Чим більше людей будуть задіяні у новому виді освіти, тим ефективнішим він буде.
4. «Подумати збоку». Сприяти розвитку уподобань дітей, незалежно від того, відповідають вони чи ні стереотипу, на який більшість людей сподівається.

Теоретичне дослідження проблеми гендерного підходу до навчання школярів має принципове значення для підвищення продуктивності навчального процесу. Аналіз впливу спільного навчання хлопчиків і дівчаток на їх особистісні характеристики дозволив зробити висновок, що «безстатеве» виховання призводить до фемінізації чоловіків і маскулінізації жінок. В результаті хлопчики позбавлені емоційної стійкості, витривалості, рішучості, а дівчатка – ніжності, скромності, терпимості, прагнення до мирного вирішення

конфліктів. Завдяки гендерної підходу до навчання школярів відбувається оптимізація навчального процесу [8]. Подолання гендерних стереотипів у Новій українській школі можливе за такими етапами:

1. Заохочування спільних, нейтральних завдань на уроці.
2. Інформування учнів про успішних як чоловіків, так і жінок, наголошуючи на рівність їх досягнень.
3. Співпраця з батьками та навчання уникати їх сексистської поведінки у сімейних стосунках.
4. Проведення періодичних тренінгів для вчителів та батьків задля підвищення рівня обізнаності з питань гендерних стереотипів
5. Уникання сексистських шкільних матеріалів та освітніх проєктів.
6. Заохочування вчителів та батьків ставитися до хлопчиків та дівчат однаково.

Гендерна проблематика в освіті виникла не випадково, а в наслідок розуміння і прийняття гуманістичної парадигми в педагогіці, усвідомлення важливості збереження інтелектуального потенціалу суспільства і розуміння ролі особистісних аспектів у розвитку здібностей, посилення боротьби жінок за свої права. Тому, безперечно, що вирішуватися вона повинна за допомогою певної тактики, яку будуть використовувати у кожному загальноосвітньому закладі, а досліджуватися вона повинна як багатоаспектна, комплексна проблема силами не тільки фахівців в галузі педагогіки, а й філософії, соціології, психології. Тільки за таких умов можна досягнути ефективного результату і змінити соціум на краще.

Саме тому в Новій українській школі необхідно застосовувати спеціальні підходи, щоб допомогти дітям відчувати себе в школі комфортно і впоратися з проблемами соціалізації, важливою складовою частиною якої є самоідентифікація дитини – як хлопчика, так і дівчинки. Сукупність відповідних підходів і можна назвати гендерною педагогікою.

Література:

1. Врахування принципів гендерної рівності в реформах. Ukraine Reform Conference. Vilnius, 2020. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/gr.pdf>

2. Гонюкова Л.В. Освітня складова впровадження гендерної рівності. *Гендерна політика міст: історія і сучасність*: матер. III Міжн. наук-практ. конф. (23-25 жовтня 2013 р.). Харків, 2013. С. 40-44.
3. Зайцева О. М. Психолого-управлінські аспекти побудови професійної кар'єри в освітніх організаціях. *Менеджмент української освіти в контексті євроінтеграції* : монографія / Біліченко П. Г. та ін. ; за заг. ред. Г. В. Луценка. Черкаси, 2017. 272 с.
4. Камінська Н. Забезпечення гендерної рівності. Київ : КНТ, 2019. 30 с.
5. Кізь О. Психолого-педагогічні та соціальні виміри гендерної депривації в освіті. *Humanitarium. Сер. Психологія*. 2019. Т. 43, Вип. 1. С. 51-66.
6. Марценюк Т. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. Київ : Основи, 2017. 256 с.
7. Нова українська школа. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
8. Щербина М. М., Лук'янченко В. В. Протидія гендерній стереотипізації в процесі шкільної освіти. *Гендерна політика очима української молоді: слобожанський вимір*: матер. XIII Регіон. конк. наук. робіт молод. вчених (24 квітня 2019 р.). Харків, 2019. С. 146-149. URL: http://eprints.kname.edu.ua/53727/1/збірник_XIII.pdf.
9. Що таке Нова українська школа. Запорізька міська рада. Офіційний сайт. URL: <https://zp.gov.ua/uk/page/scho-take-nova-ukrainska-shkola>.
10. Як навчати школярів долати гендерні стереотипи: конспекти занять : навчально-методичний посібник / за заг. ред. Т. В. Говорун. Київ, 2011. 806 с.

ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ ТРАДИЦІЙНИХ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ: СОЦІАЛЬНІ КОНСТРУКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ЗМІНИ

Ковальчук Я. І.

Наук. керівн.: канд. юрид. наук, доц. **Размєтаєва Ю. С.**

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ми живемо у двадцять першому столітті, де поняття гендеру активно дискутується та використовується, проте соціальні конструкти та патерни поведінки, які закріплюються у свідомості ще з дитинства, змінюються надто повільно. Більша частина українського соціуму вихована на пострадянському просторі як діти, батьки яких не розповідали, що дівчатка можуть працювати в STEM, а хлопчикам можна плакати та носити рожевий колір. Час пройшов і діти вирости, але картина світу «як правильно взаємодіяти з іншою статтю»